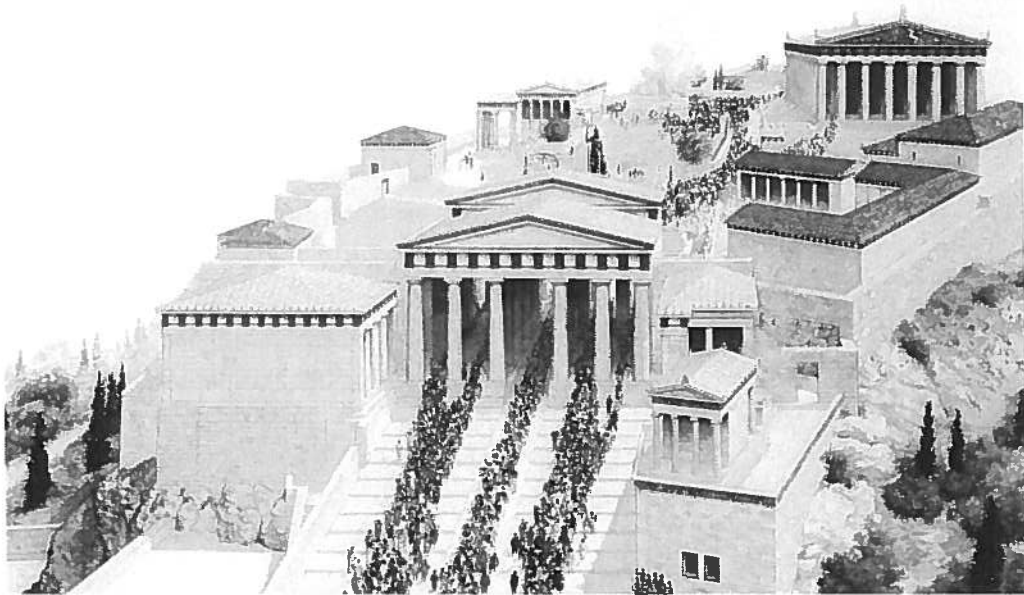

Antikkens samfund

Del 1: Det antikke Grækenland

Pensum:

1. Grubb, Ulrik m.fl.: Magt og mennesker – Historie på tværs, Gyldendal 2013. s. 29-38
2. Ukendt forfatter: Athenernes statsforfatning ca. 330 f.Kr. – i: Grubb, Ulrik m.fl.: Magt og mennesker – Historie på tværs, Gyldendal 2013. s. 45
3. Demokratiet som skræmmebillede – Kilde 24: Den gamle Oligark – i: Nielsen, Poul Birk: Torv og tempel – Livsvilkår og mentalitet i den græske bystat, Munksgaard 1995. s. 75-77
4. Tabel: Oligarki – demokrati – i: Nielsen, Poul Birk: Torv og tempel – Livsvilkår og mentalitet i den græske bystat, Munksgaard 1995. s. 70

Magt og mennesker
historie på tværs

DEMOKRATIET I ATHEN, 511-322 F.KR.

Tønnes Bekker-Nielsen

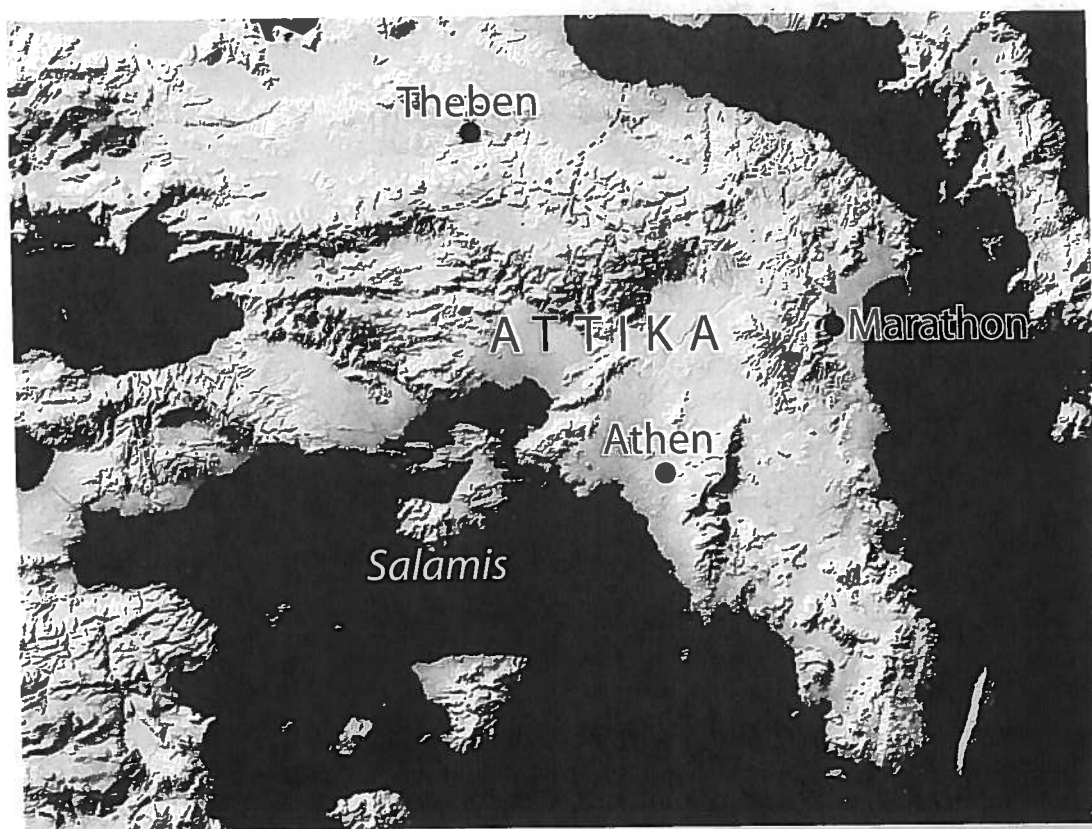
En trykkende varm sommerdag i 330'erne f.Kr. sad en student i Athen og svedte over den papyrusrulle, hvor han var i gang med at renskrive sin rapport. Vi kender ikke studenten ved navn, men vi kender til gengæld navnet på hans lærer. Denne læremester var Aristoteles (384-322 f.Kr.), der gennem tyve år havde været tilknyttet Platons Akademi i Athen. Da Platon døde i 347, forlod Aristoteles byen, men vendte senere tilbage og oprettede sin egen skole, Lykeion. Her gav han sig i kast med at undersøge, hvilken der var den bedste styreform.

For at danne sig et overblik over "best practice" på området skulle Aristoteles bruge detaljerede oplysninger om staterne i hele den græsktalende verden og deres forfatninger. Det kunne han naturligvis ikke overkomme at samle helt alene, så hans studerende og medarbejdere blev sat i arbejde med hver især at researche en enkelt stat: hvordan var dens regeringsform, hvordan havde dens forfatning udviklet sig gennem tiden? Det blev til 158 rapporter i alt.

På grundlag af indholdet i rapporterne skrev Aristoteles en lærebog som fik titlen *Politika*, dvs. "ting, som angår byen": i den klassiske græske verden var den enkelte by (*polis*) en suveræn stat, og at styre en by var det samme som at styre en stat. By-staten Athen for eksempel omfattede ikke kun selve byen, men hele halvøen Attika, et område på størrelse med Fyn.

Aristoteles lærte sine studerende at inddele byernes forfatninger i tre grupper efter antallet af personer, der havde del i magten: én enkelt (monarki), nogle få (oligarki), eller folket (demokrati). Opgaven for vores græske student var at følge, hvorledes Athen over en periode på 200 år havde udviklet sig fra et aristokratisk fåmandsvælde til et demokrati styret af den brede befolkning.

Men – sagde Aristoteles til sine studerende: I må ikke nøjes med at betragte de formelle magtforhold, som de er beskrevet i forfatningen. Lige så vigtigt er det, hvordan magten anvendes. Et monarki kan være et konge-

Men når demokratiet havde så mange kritikere, hvordan kunne det så bestå i Athen gennem flere hundrede år, og hvordan kunne det blive et ideal for den moderne verden?

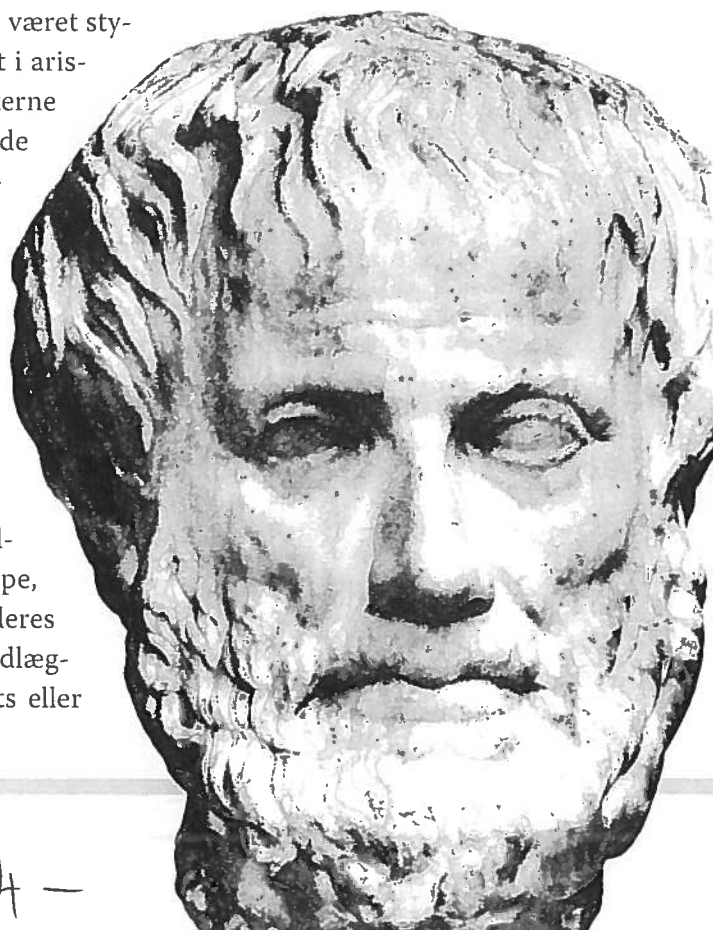
dømme, hvor kongen søger det fælles bedste for hele staten – men hvis monarken kun søger sin egne interesser, bliver det et tyranni. Det er ikke godt, hvis borgerne lader sig styre af snæver klasseegoisme, men det er heller ikke godt, hvis de slet ikke tager del i det politiske liv (se kilde 2.1).

I det 21. århundrede er vi vant til at betragte *demokrati* som et ubetinget positivt begreb. På Aristoteles' tid var det ikke indlysende, at demokrati var den bedste styreform. Hans læremester Platon og Platons lærer, Sokrates, havde været skeptiske over for tanken om at lade folket styre. Men når demokratiet havde så mange kritikere, hvordan kunne det så bestå i Athen gennem flere hundrede år, og hvordan kunne det blive et ideal for den moderne verden? For at finde svarene må vi gøre som vor navnløse ven og starte vores undersøgelse i Athens tidligste historie.

Athen, 600 f.Kr.

I en fjern, mytisk fortid skal Athen have været styret af konger. Senere var magten samlet i aristokratiets hænder: et oligarki. Aristokraterne kæmpede på byens vegne i krig, styrede byen i fredstid og fungerede som mæglere og dommere i konflikter mellem borgerne.

I løbet af 600-tallet ændrede rammebetingelserne sig ikke kun i Athen, men over det meste af den græske verden. Befolkningen voksede og nåede et punkt, hvor jorden i de enkelte bystater ikke længere kunne forsørge alle borgerne. I mange tilfælde førte det til udvandring: en gruppe, for eksempel tusinde borgere med deres familier og slaver, sejlede ud for at grundlægge et nyt bysamfund ved Middelhavets eller Sortehavets kyster.

Portræt af Aristoteles

Hjemme medførte befolkningsvæksten og det øgede pres på de begrænsede ressourcer et øget konfliktpotentialer byerne imellem. Samtidig ændrede konflikternes karakter og hyppighed sig. Hvor aristokraterne tidligere havde ført krig til vogns eller til hest på fællesskabets vegne, blev der nu kæmpet mellem enheder, *falankser*, af svært bevæbnet fodfolk – såkaldte *hoplitter* – i tæt, sluttet formation. Den form for krig krævede mobilisering af et meget større antal borgere, og en meget større disciplin hos den enkelte borger: hvis blot én mand forlod sin plads, gik falanksen i opløsning, og slaget var så godt som tabt.

De nye tider udfordrede aristokraternes magt fra flere sider. Koloniseringen stillede spørgsmålet om, hvordan man bedst indrettede et samfund. Hvad repræsenterede den bedste styreform – de gamle byer domineret af en velhavende elite eller de nye, hvor kolonisterne stod på lige fod, og alle i udgangspunktet fik samme mængde jord til ejendom? Falanks-taktikken rejste spørgsmålet, hvorfor så mange kæmpede side om side i krigen, men så få var med til at bestemme i fredstid – med til at bestemme, hvor den næste krig skulle udkæmpes og hvorfor. Og under overfladen voksede de sociale og økonomiske problemer, der fulgte af en voksende befolkning og begrænsede ressourcer.

I nogle bystater måtte den aristokratiske elite se sig fortrængt fra magten af en eneheriker, en *tyran*, der typisk havde sin opbakning i "hoplitklassen".

TABEL
2.01

Tredje formueklassens adgang til embeder

ÅR CA.	594-564 F. KR.	511-457 F. KR.	456-404 F. KR.	300-tallet F. KR.
AREOPAGOS-RÅDET				
ARKONT-EMBEDET				
FOLKERÅDET				
FOLKEFORSAMLINGEN				
FOLKEDOMSTOLEN				

Fjerde formueklassens adgang til embeder

ÅR CA.	594-564 F. KR.	511-457 F. KR.	456-404 F. KR.	300-tallet F. KR.
AREOPAGOS-RÅDET				
ARKONT-EMBEDET				
FOLKERÅDET				
FOLKEFORSAMLINGEN				
FOLKEDOMSTOLEN				

Med tiden fik de laveste formueklasser adgang til alle bystatens embeder

sen" – de velhavende håndværkere og bønder, der havde råd til at anskaffe våben og kæmpe som hoplitter. I andre stater valgte eliten at dele sin magt med de nye klasser, dvs at indføre en form for demokrati. I løbet af 500-tallet f.Kr. nåede Athen at opleve begge dele.

Om situationen i Athen kort efter 600 f.Kr. fortæller vor navnløse student, at de sociale konflikter havde nået et punkt, hvor "det store flertal trællede under mindretallets åg" og folket gjorde oprør. Man blev enige om at udpege aristokraten Solon til at udarbejde en ny forfatning som inddelte den frie, mandlige befolkning i fire klasser efter formue. Statens ledere, de ni *arkonter*, skulle udpeges ved afstemning, hvor hver borger havde én stemme, men kun medlemmer af de to øverste formueklasser var valgbare.

Solons forfatning med begrænset indflydelse til de fattigste klasser fungerede i mindre end tredive år. Allerede 560 f.Kr. forsøgte aristokraten Peisistratos et statskup og fra 546 til sin død omkring 527 f.Kr. regerede han som tyran i Athen. Hans to sønner overtog magten, men lillebroderen blev myrdet, mens storebroderen Hippias måtte flygte fra Athen i 511 f.Kr.

En ny begyndelse: Kleisthenes

I rapporten om "Athenernes statsforfatning" og hos andre forfattere, der beskriver genindførelsen af demokratiet efter 511 f.Kr., får aristokraten Kleisthenes æren for at have udformet en ny forfatning med et kompliceret sæt af regler og kontrolmekanismer, der kunne forhindre et nyt tyranni i at opstå. Hvor vidt det hele virkelig blev indført på én gang eller trinvis over en årrække er usikkert og mindre vigtigt. Sikkert er det, at hovedelementerne i det klassiske athenske demokrati var på plads inden midten af 480'erne f.Kr. De afgørende fornyelser var udstrakt brug af lodtrækning, tidsbegrænsede embedsperioder og muligheden for landsforvisning af ambitiøse politikere (ostrakisme).

Den øverste magt lå hos Folkeforsamlingen på Pnyx-højen i Athen, hvor alle borgere over tyve år – uanset formueklasse – havde ret til at møde op og stemme. Folkeforsamlingen mødtes omkring fyrre gange årligt, og der deltog typisk nogle tusinde borgere. Alle sager kunne naturligvis ikke behandles i detaljer på sådan et stormøde, og til at forberede dagsordenen havde man derfor et Folkeråd (*boulè*) på 500 medlemmer med et formandskab (*prytani*) på 50 medlemmer (kilde 2.2). Folkerådet havde en række yderligere kompetencer, for eksempel at godkende hver enkelt arkont, inden han kunne indtræde i sit embede.

Borgerne var opdelt i valggrupper – *fylar* – og hver fyle havde formandskabet i Folkerådet en tiendedel af året. For at lokalinteresser ikke skulle komme til at dominere, var hver fyle sammensat af borgere fra forskellige dele af Athens opland: fra bjergene, fra kysten og fra indlandet. Medlemmerne blev udpeget ved lodtrækning mellem kandidaterne, og alle formue-

klasser kunne deltage. Blandt det demokratiske Athens institutioner var Folkerådet den, der kom nærmest på, hvad vi ville kalde for repræsentativt demokrati.

Den civile administration var lagt i hænderne på flere hundrede embedsmænd med de ni arkonter i spidsen, udpeget ved lodtrækning for et år ad gangen. Efter embedsperiodens udløb fik en arkont plads i det eksklusive Areopagos-råd. Da det fortsat kun var de to øverste formueklasser, der kunne udpeges som arkonter, og dermed få en plads i Areopagos-rådet, havde dette råd en sammensætning, som passede dårligt med den nye forfatnings principper om lighed for alle borgere. Areopagos-rådet mistede snart den sidste rest af politisk indflydelse, men fungerede fortsat som domstol i visse typer sager, for eksempel om drab og brandstiftelse.

De militære embeder var undtaget fra lodtrækningsprincippet. Her var det vigtigt at finde den mand, der var bedst kvalificeret til posten. De ti øverste militære ledere, *strategerne*, blev udpeget ved direkte valg på folkeforsamlingen og kunne genvælges. Ifølge Kleisthenes' forfatning skulle der vælges én strateg fra hver fyle, men senere blev også denne begrænsning ophævet og folkeforsamlingen kunne vælge, hvem den ville.

Et styre af de mange – eller de få?

Athenerne kunne føle sig stolte over, at der i deres stat var *isonomi*, det vil sige "lige ret for alle". Til forskel fra monarkier, hvor kongen stod over loven, eller aristokratier, hvor de rige familier havde særlige privilegier, så gjaldt i Athen de samme regler for alle – og alle kunne være med til at udforme lovene og håndhæve dem. Sådan var i hvert fald teorien. I praksis så det noget anderledes ud.

I virkeligheden var det kun en privilegeret minoritet af voksne, mandlige borgere, som var lige for loven. Der fandtes i Athen en stor befolkning af slaver, som udførte en stor del af dagligdagens hårde arbejde i hjemmene, i værkstederne eller i minegangene. Slaverne tilhørte deres ejere på samme måde som et møbel eller et husdyr – og ligesom møbler og husdyr havde de ingen rettigheder i det hele taget. For det andet var der tilflytterne uden borgerret, de såkaldte *metoiker*. De var frie, men havde ingen politisk medbestemmelse. For det tredje var der kvinderne, som – selv hvis de var frie og indfødte athenere med borgerret – slet intet havde at sige i det politiske liv. Tanken om politisk medbestemmelse til kvinder forekom athenske mænd så grinagtig, at komediedigteren Aristofanes i 390 f.Kr. valgte den som tema for en af sine farcer, "Kvinderne på folkeforsamlingen".

Når slaver, metoiker og kvinder tages med i regnestykket kommer vi frem til at de mandlige borgere højst udgjorde 25 % af den voksne befolkning, måske nærmere 15%. Selv inden for denne gruppe havde nogle lettere adgang til magten end andre. Kun medlemmerne af de to øverste

OSTRAKISME

For det tilfælde at en dygtig leder skulle opnå så megen magt, at han true den demokratiske ligevægt, indeholdt Kleisthenes' forfatning et yderligere redskab: *ostrakisme*, dvs. tidsbegrænset landsforvisning af en politiker. Afstemningen var skriftlig og hver vælger havde lov at aflevere ét potteskår – på græsk *ostrakon*, deraf betegnelsen *ostrakisme* – hvor han havde indridset et navn. For at en ostrakisme var gyldig, skulle der afgives mindst 6000 stemmer. Skete det, måtte "vinderen" – den, der havde fået flest stemmer – drage i eksil for en periode af ti år, men han beholdt sin ejendom og kunne vende tilbage med alle rettigheder, når de ti år var gået. Der var altså ikke tale om nogen straf i almindelig forstand, og det var ikke vanærende at blive ostrakiseret. Selv om ostrakismen var tænkt som et værn mod ambitiøse og skrupelløse politikere, blev den i praksis snarere et våben i deres hænder: et redskab til at skille sig af med politiske rivaler – og en lejlighed til at give borgerne luft for deres politikerlede.

Kleisthenes' forfatning var som helhed en nyskabelse, men dens enkelte elementer var ikke enestående i samtidens verden. I den romerske republik kendte man også til lodtrækning og rotationsprincip, om end slet ikke i samme omfang som i Athen. Sparta, der i mange henseender gik for at være Athens politiske modpol, havde ligeledes en folkeforsamling, et råd og årligt udpegede embedsmænd. Selv den mest særprægede institution i Kleisthenes' forfatning, ostrakismen, var ikke unik: enkelte andre græske stater havde tilsvarende "ø-råd". Hvad der gør den athenske udvikling særegen, er ikke Kleisthenes' gennemgribende forfatningsreform, men at udviklingen efter hans tid fortsatte i retning mod en stadig udvidelse af demokratiet, helt ned til det øjeblik i 330'erne, hvor "Athenernes Statsforfatning" blev nedskrevet.

formueklasser kunne blive arkonter og dermed komme i Areopagos-rådet. Alle borgere havde ret til at deltage på Folkeforsamlingen eller melde sig som nævning ved Folkedomstolen, men opgaverne var ulønnede. Håndværkeren, som ejede en enkelt slave eller måske to – hvor mange dage om året kunne han sidde som nævning i Folkedomstolen og gå glip af en dags indtægt derhjemme? Bonden, der drev et lille landbrug på sletten ved Marathon – hvor ofte ville han rejse de fyrre kilometer ind til byen for at deltage i Folkeforsamlingen?

At blive udtrukket til en plads i Folkerådet eller til et af de flere hundrede lavere administrative embeder kunne i værste fald betyde tab af et helt års indtægt, men det var stadig for ingenting at regne mod omkostningen ved den ærefulde post som chef for et af flådens skibe. At blive udpeget til *trierark*, skibschef med ansvar for et krigsskib med 170 roere, var en stor ære – men også en stor omkostning, da staten kun stillede selve skibet til rådighed; trierarken skulle selv betale for udrustning, proviant, bemanning og andre omkostninger. Blev man udpeget til den ærefulde opgave at arrangere teaterforestillinger ved de årlige Dionysos-festspil, blev en del af udgifterne betalt af byens kasse, men resten måtte arrangøren selv betale. Derfor forsøgte den, der var udpeget som festarrangør, ofte at slippe udenom ved at foreslå, en anden kandidat. I sådanne tilfælde fandtes der en særlig juridisk procedure til at fastslå, hvem af de to der var den rigeste og dermed skulle påtage sig opgaven.

I teorien var det folket, der bestemte i demokratiets Athen. I virkelighedens verden var det nogle få procent af bystatens befolkning, der mødte op på Pnyx for at tage stilling til dagens lovforslag.

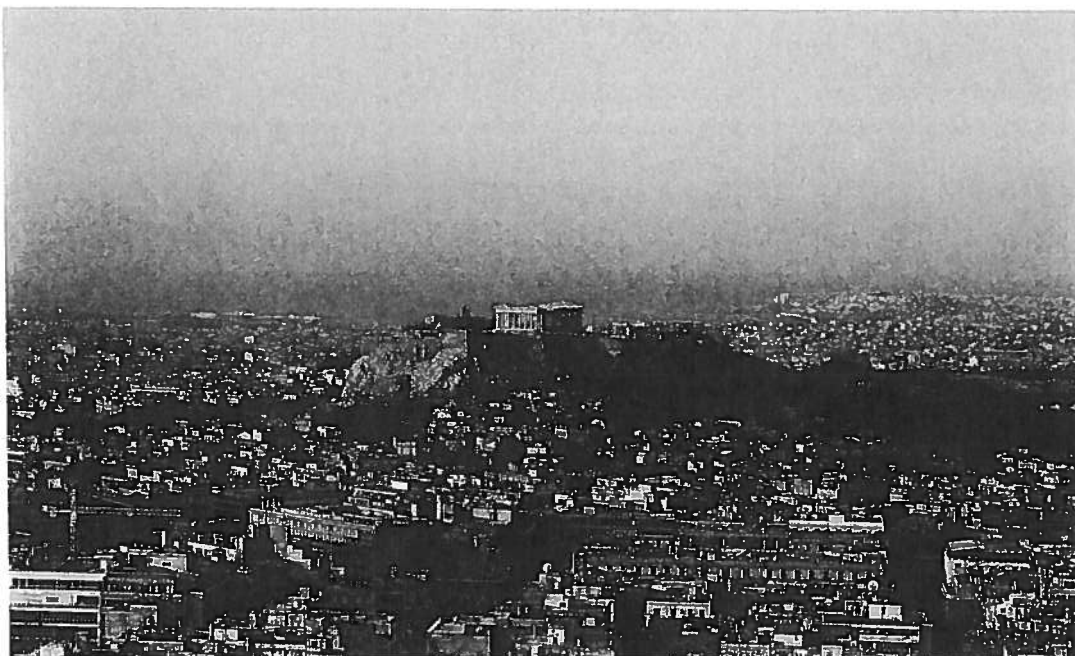
Demokrati eller én mands vilje?

Omkring 460 f.Kr. opstod en ny situation og en ny type politikere. Selv om Perikles havde en aristokratisk familiebaggrund – hans mor var i familie med Kleisthenes – udvidede han mulighederne for, at almindelige borgere kunne deltage aktivt i det politiske liv. Der blev fra nu af betalt dagpenge til nævnin-

METOIKER

En *metoik* var en person, der havde ret til at opholde sig i Athen, men ikke var athensk borger. Metoiker kunne ikke eje fast ejendom og havde ingen stemmeret. De var værnepligtige og betalte ud over de øvrige skatter en særlig metoik-skat. Enhver metoik skulle have en athensk borger som værge, *prostates*, der repræsenterede metoiken over for myndighederne og stod inde for hans skattebetaling og gode opførsel. Nogle har sammenlignet metoikernes retslige stilling i Athen med jødernes i middelalderens Europa.

Metoikerne bestod af to grupper. Dels fremmede som, hvis de opholdt sig i Athen mere end en måned, var forpligtede til at finde en *prostates* og lade sig registrere som metoik; dels frigivne slaver, som automatisk fik deres tidligere ejer som *prostates*.

Folkeforsamlingen mødtes på Pnyx, der på billedet ses til højre for Akropolis

gene ved Folkedomstolen, to oboler pr. dag – noget mindre end en normal dagløn. Senere indførtes der også dagpenge til medlemmerne af Folkerådet, og den tredje formueklasse fik adgang til arkontembedet. En del af det aristokratiske Areopagosråds kompetencer blev overført til Folkedomstolen.

Arkonterne, der udpegedes ved lodtrækning for et år ad gangen, gled efterhånden i baggrunden, og den nye tids ledere blev strategerne, der valgtes på Folkeforsamlingen. Perikles blev genvalgt som strateg fjorten gange i træk, inden han døde i 429. Historikeren Thukydides, der oplevede begivenhederne på nært hold, skrev, at i disse år "var Athen af navn et demokrati, i virkeligheden styret af én mands vilje".

Gennem de følgende årtier fortsatte tendensen mod bredere deltagelse i de demokratiske institutioner. Omkring 400 f.Kr. indførtes dagpenge for deltagelse i folkeforsamlingen, og selv om den laveste formueklasse formelt stadig var udelukket fra at stille op til arkontembedet, blev forbuddet ikke længere håndhævet.

Blandt den velhavende, konservative elite vakte udviklingen forargelse. I deres øjne var borgerne i den fjerde formueklasse, "flådepøbelen", ukvalificerede til at træffe beslutninger, viljeløst stemmekvæg, der lod sig lede af folkeforførere, *demagoger*. Ganske særligt elskede de at hade Kleon (død 422), som trods en beskeden baggrund som håndværker gjorde politisk karriere og efter Perikles' død blev byens ledende mand. Kleon, som gik på Folkeforsamlingens talerstol med sit læderforklæde, blev for nogle et symbol på demokratiets svaghed, for andre på demokratiets styrke.

Folkedomstolen

Der var i Athen ingen skarp grænse mellem lovgivende og dømmende magt. Areopagos-rådet fungerede som domstol i sager, der kunne indebære dødsstraf. Vigtige sager af politisk eller militær karakter, for eksempel om forræderi, kunne Folkeforsamlingen dømme, mens Folkedomstolens magt rakte langt ind på det politiske område i sager om dårlig embedsførelse eller forfatningsstridige afgørelser – i det sidste tilfælde kunne Folkedomstolen annullere en beslutning truffet i Folkerådet eller på Folkeforsamlingen.

Ved Folkedomstolen blev dommene afsagt af nævningepaneller på 201, 401 eller 501 medlemmer udvalgt ved lodtrækning blandt de fremmødte. Da der ikke fandtes nogen offentlig anklagemyndighed, var modparterne altid to privatpersoner. Hver af parterne holdt en tale, hvorunder han også kunne føre vidner samt oplæse vidneudsagn og uddrag af de relevante lovtekster. Når hver især havde svaret på modpartens tale, gik retten direkte over til afstemningen, der var hemmelig og foregik ved hjælp af små stemmelodder af bronze eller sten. Havde man en sag for retten, stod og faldt den med ens egen evne til at overbevise nævningene om, at man selv havde ret og modparten uret.

Athenerne vidste godt, at Folkedomstolens afgørelser kunne være sagligt kritisable. I komedien "Hvepsene" gør Aristofanes nar ad domstolen og sammenligner nævningene med hidsige hvepse, der altid er klar til at stikke (kilde 2.3). Når Folkedomstolens afgørelser alligevel blev respekteret, må det være, fordi dens procedure, hvis hovedelementer var lånt fra Folkeforsamlingen, passede til athenernes selvforståelse som en demokratisk stat, der ikke fandtes bedre i verden.

Ukendt forfatter, Athenernes statsforfatning ca. 330 f.Kr.)

Folkerådet og dets formandskab

Til rådet vælges ved lodtrækning 500 mand, 50 fra hver fyle. Formandskabet har hver fyle skiftevis, efter som loddet træffer dem, de første fire 36 dage hver og de sidste seks 35 dage hver; de regner nemlig året efter månens løb. De af dem som har formandskabet, spiser sammen i rundbygningen, idét de får penge dertil af staten; for det andet sammenkalder de både rådet og folkeforsamlingen, rådet hver dag med undtagelse af fridagene og folkeforsamlingen fire dage i løbet af hver formandskabsperiode. De er også dem, der foreskriver rådet, hvor mange sager det skal behandle, hvad det skal behandle hver enkelt dag, og hvor det skal holde møde. ... Forstander for formandskabet er en mand valgt ved lodtrækning. Denne er forstander én dag og én nat og det er hverken tilladt at nogen beklæder stillingen i længere tid eller at den samme beklæder den to gange. Han opbevarer både nøglerne til de templer, i hvilke pengene og statsarkivet findes, og det offentlige segl, og han er pligtig at blive i rundbygningen tillige med en tredjedel af formandskabet, som han beordrer dertil.

Folkerådet sidder også til doms over de fleste embedsmænd, især dem, der har med finanserne at gøre; dets afgørelse er dog ikke uomstødelig, men kan appelleres til Folkedomstolen. Endvidere kan også privatfolk indgive anklage mod en hvilken som helst af embedsmændene for ikke at følge lovene; også i disse sager kan der appelleres til Folkedomstolen, hvis rådet kender vedkommende skyldig. Det foretager også en prøvelse af dem, som skal sidde i Folkerådet det følgende år, og af de ni arkonter. Tidligere kunne rådet også uomstødeligt erklære vedkommende for uegnede, men nu kan der appelleres til domstolen i sådanne sager. I disse sager kan Folkerådet altså ikke træffe nogen endelig afgørelse, men det foretager en forudbehandling af de sager, der skal forelægges for folkeforsamlingen, og folket må ikke foretage afstemning om noget, uden at det i forvejen er behandlet af rådet, og uden at formandskabet har forelagt det.

oversat af Georg Mondrup

Demokratiet som skræmmebillede

Nogenlunde samtidig med Perikles' gravtale er et skrift med titlen *Athenernes Statsforfatning*. Vi kender ikke navnet på forfatteren, men ud fra skriftets grundholdning benævnes han gerne *Den gamle Oligárk*.

Skriftet har delvis karakter af en dialog, idet Den gamle Oligark forholder sig til synspunkter og indvendinger hos en tænkt samtalepartner, der er af en traditionel oligarkisk anskuelse. Forfatterens *argumentationsform* er bemærkelsesværdig. Han lægger ikke skjul på, at han er en indædt modstander af demokrati og finder denne styreform forkastelig ud fra et spørgsmål om moralsk retfærdighed. Alligevel analyserer han ikke overordnet demokratiet ud fra et retfærdighedssynspunkt, men ud fra et *nyttesynspunkt*: Han påviser, hvilke *fordele* folket høster af styreformen, og hvor hensigtsmæssig forfatningen er for folket. Demokratiet er ganske vist umoralsk, men det er indrettet så logisk og konsekvent, at man må anerkende det som en stabil styreform. Underklassen har effektivt rottet sig sammen mod overklassen og bruger demokratiet til at skaffe sig goder på de riges bekostning. Bemærk, at *folket*, *demos*, i denne sammenhæng er ensbetydende med de *fattige* borgere; for en tilhænger af demokratiet, f.eks. Perikles, omfatter *demos* *alle* borgere. Ifølge Den gamle Oligark er overklassen repræsentant for moralen, men han udelukker ikke, at underklassen selv synes at handle retfærdigt (afsnit I.2). Hans betragtninger er raffinerede og er formodentlig påvirket af sofisternes måde at diskutere på (heraf vores begreb *sofistikeret*). En enkelt selvmodsigelse skal anføres: I begyndelsen af tekstuddraget (I.5) fremfører forfatteren det utraditionelle synspunkt, at moral er et produkt af sociale omstændigheder, mens han hen mod slutningen (II.19) giver udtryk for den traditionelle aristokratiske forestilling, at moral er medfødt. Kritikken af dem, der fornægter deres moral og natur, kunne bl.a. være rettet mod Perikles.

24

I.1. Ja, om athenernes statsforfatning er min mening den, at jeg aldeles ikke billiger, at de har valgt denne form for forfatning, fordi de ved at træffe dette valg har givet de tarvelige mennesker fordelene på de godes bekostning. Det er altså grunden til min misbilligelse, men det, jeg vil påvise, er, at når de nu engang har den opfattelse, så er det på fortræffelig måde, de underbygger denne forfatningsform og forvalter de andre sager, som de øvrige hellenere synes er forkert gjort af dem.

2. Først vil jeg nu altså sige, at det dér på stedet synes retfærdigt, at de tarvelige, de fattige og folket har fortrinet fremfor de fornemme og rige, af den simple grund, at det er folket, der er drivkraften i flåden, og som giver staten dens styrke. Ja, styrmændene, bådsmændene, underbådsmændene, udkigsmændene og skibstømmermændene, dem er det virkelig, der giver staten dens styrke, langt mere end det svært-

bevæbnede fodfolk [hoplitterne] og de fornemme og gode. Da dette nu altså er forholdet, synes det med fuld ret, at alle har adgang til embederne både ved den nu gældende lodtrækning og ved de andre valg, og at enhver af borgerne, der ønsker det, kan få ordet.

3. Så er der jo nok de embeder, som er til gavn for hele folket, når de er velledede, men i omvendt fald betyder en fare; de embeder har folket aldeles ingen lyst til at have adgang til. De mener f.eks. ikke, at lodtrækning skal give adgang til de overordnede militære stillinger til vands og til lands som strateg og som hippark [rytterianfører]. Folket erkender nemlig, at det har mere gavn af ikke selv at bestride disse embeder, men overlade dem til de mest formående mænd. Men alle de embeder, hvor det kommer an på at få diæter og drage personlig fordel, dem søger folket at få adgang til.

4. Så er der den ting, som adskillige undrer sig over, at de overalt giver de tarvelige og de fattige og jævne folk fortrinet fremfor de fine, men det vil vise sig, at de netop derved underbygger demokratiet. Når det nemlig er de fattige, småkårsfolk og minusindividerne, som det går godt, og der bliver mange af den slags, så vil det styrke demokratiet. Hvis det derimod er de rige og fine, som det går godt, så styrker proletarerne deres egen modsætning.

5. I ethvert land står nemlig eliten i modsætning til demokratiet; thi hos de bedste findes der mindst tøjlesløshed og uretfærdighed, men skarpest blik for det moralske; hos folket derimod finder man den højeste grad af uvidenhed, uorden og tarvelighed; thi fattigdommen fører mere og mere i retning af slet moral, også den manglende opdragelse og for adskillige personer uvidenheden, som skyldes mangelen på penge.

6. Nu kunne en sige, at det rigtige måtte være, at de ikke lod alle tale på lige fod og heller ikke tage del i rådets forhandlinger, men kun de dygtigste mænd og de bedste. Men også på det punkt har de bestemt sig for det helt rigtige ved også at lade de tarvelige folk komme til orde. Var det nemlig kun eliten, som havde ordet og gik på råd med sig selv, ville det være godt for dem og deres lige, men ikke godt for proletarerne. Men nu, da enhver tarvelig mand, der vil, kan stå frem og få ordet, finder han netop udtryk for det, der er godt for ham og hans lige.

7. En kunne spørge: Hvordan skulle et sådant menneske kunne erkende, hvad der er godt for ham eller for folket? Jo, det forstår mængden, at denne mands uvidenhed, tarvelighed og sympati er dem mere til gavn end al den fine mands moral, kundskabsrigdom og antipati [modvilje].

8. Med en sådan samfundsform vil en stat ganske vist ikke kunne blive fuldkommenheden selv, men demokratiet vil på den måde mest underbygges. Det, folket ønsker, er nemlig ikke selv at have slavekår i en stat med en ideel forfatning, men at være frit og besidde magten; om forfatningen så er slet, bryder det sig kun lidt om. Thi det, som *du* mener

ikke er en ideel forfatning, det er jo netop forudsætningen for, at folket har magten og er frit.

9. Hvis det nemlig er en ideel forfatning, du søger, så vil du finde, at det for det første er de dygtigste, der giver dem lovene; dernæst vil eliten straffe de slette personer, og eliten vil rådslå om statens sager og vil sætte en stopper for, at ustyrlige personer har sæde i rådet eller tager ordet eller deltager i folkeforsamlingen. Men folket, ja det vil som følge af disse gode reformer aller snarest synke ned i slaveri. ...

13. Beskæftigelsen med sport og musik [her tænkes på den individuelle og private uddannelse, som var et led i den aristokratiske uddannelse] har folket nedbrudt respekten for som noget upassende, i sand erkendelse af, at det ikke er i stand til at drive disse sysler. Når talen på den anden side er om koropførelser eller om festidrætslege eller om udrustningen af de treradårede skibe [triérerne], er de ganske på det rene med, at de rige yder og byder, mens folket nyder og lyder. Følgelig er det penge, folket kræver at få, både når det synger og når det løber, og når det danser, og når det er om bord på skibene, for at det på én gang selv kan have og de rige blive fattigere. Og når de sidder som dommere, er det ikke retfærdigheden, der interesserer dem, så meget som deres egen fordel. ...

II.19. Jeg for mit vedkommende påstår altså, at folket i Athen bestemt véd, hvem af borgerne der er gode, og hvem der er tarvelige. Med fuld viden herom holder de af dem, der er dem hengivne og gavnlige, selvom det er slette personer, mens de nærmest hader de gode. De mener nemlig ikke, at dissers moral er dem medfødt til folkets gavn, men netop til dets ulykke. Modsætningsvis gives der enkelte, som upåtvivelig står på folkets side, men som af natur ikke er folkelige.

20. Folket selv tilgiver jeg personlig dets demokrati; thi det må tilgives enhver, at han gør godt mod sig selv. Men enhver, der uden at høre til folket foretrækker at leve i en by med demokratisk styre fremfor i en oligarkisk styret by, han har indstillet sig på at være umoralsk og har erkendt, at det er mere muligt for en slet person at forblive ubemærket i en demokratisk styret by snarere end i en, der har oligarkisk styre.

SPØRGSMÅL:

1. Hvilke betegnelser bruger forfatteren til at karakterisere underklassen og overklassen?
2. Hvad er forklaringen på, at folket har magten, og hvilke fordele har folket af den demokratiske statsforfatning, ifølge forfatteren?
3. Hvad forstår Den gamle Oligark ved en god forfatning, og hvad vil den betyde for forholdet mellem under- og overklassen?
4. Hvorfor er der ifølge Den gamle Oligark forskel på de fattiges og de riges moral?

	Oligarki	Demokrati
Folkeforsamling	Borgere med en vis formue (fuldborgere)	Alle borgere
Råd	F.eks. 30 og højst omkring 100 mand, der var udpeget for livstid; det var enten afgåede embedsmænd eller udvalgte fuldborgere over f.eks. 60 år.	Flere hundrede, f.eks. 500, medlemmer der var udtaget ved lodtrækning og sad et år ad gangen. – I Athen var rådet sammensat af 50 mand fra hver af de 10 fýler (stammer), som borgerne var inddelt i. Disse 50-mandsgrupper var på skift prytáner en tiendedel af året, dvs. de førte forsædet i rådet, ledede folkeforsamlingen og repræsenterede bystaten udadtil. Posten som formand for prytanerne gik dagligt på skift i gruppen, så de fleste rådsmedlemmer oplevede i løbet af året at være overborgmester eller præsident for en dag.
Embedsmænd	Valgt for en længere periode blandt de borgere, der havde en vis formue. Havde besluttende og dømmende myndighed.	Udpeget ved lodtrækning blandt alle borgere for et år ad gangen. Den enkeltes magt var yderligere begrænset ved, at embedsmændene samledes i kollegier på f.eks. 10 mand. En embedsmand udpeget ved lodtrækning kunne kun beklæde ét embede ad gangen, og han kunne kun én gang beklæde det samme embede. Undtaget for lodtrækning var stratéger (generaler) og finansembedsmænd, dvs. embeder hvor dygtighed var meget afgørende for staten; de blev udpeget ved valg, og man kunne genvælges til posterne. Alle embedsmænd skulle offentligt aflægge regnskab for deres embedsførelse.
Dommere	Domsmagten lå hos de ovennævnte embedsmænd.	Domsmagten lå hos folke-domstole bestående af flere hundrede nævninger, der var udpeget ved lodtrækning for én dag. Også folkeforsamlingen kunne i visse tilfælde fungere som domstol, f.eks. i sager om højforræderi.